VERONICA PĂCURARU

Institutul de Filologie
(Chişinău)

MARGINALIA LA *DICȚIONAR FRANCEZ-ROMÂN, ROMÂN-FRANCEZ**

Abstract

The article comprises a series of considerations of meta-lexicographical nature regarding contemporary bilingual lexicography from the field of French and Romanian with a focus on a recently published work – *A French-Romanian, Romanian-French Dictionary*. The stress is laid mainly on revealing the specificity of the macrostructure of this „translation" dictionary and, from this perspective, of peculiarities of lexicographic representation of information regarding units of entry in the dictionary. This information is reflected in different sections of a dictionary article via some appropriate lexicographic means or strategies. The aim is to help translators and interpreters who use these two languages. At the same time, having stated the didactic feature of works of this kind, in this article there are analyzed different lexicographic means which contribute to realization of this major objective. This dictionary forms competences characteristic of speakers of these two languages – source language and target language.

Keywords: translation dictionary, macrostructure/microstructure of a dictionary, sections of a dictionary entry, contextualization, didactic feature, formation of competences.

Dicționarele, deşi diferite ca tipuri, dețin un loc aparte în categoria lucrărilor de referință ale unei limbi, întrucât ele, fiind adevărate depozitare, au drept scop primordial de a fixa limba pe care o descriu, cu preponderență lexicul acesteia, dar şi de a reflecta dinamica şi evoluția ei, a ilustra şi determina modul de utilizare (corectă) a unităților sale, oferind locutorilor interesați soluții utile pentru o comunicare eficientă în limba respectivă.

Cu toate că o atare caracteristică este valabilă, în primul rând, pentru dicționarele explicative ale limbii (aşa-numitele dicționare monolingve), ea poate fi raportată, în mare parte, şi la lucrările lexicografice denumite prin sintagma „dicționare de traducere" (i.e. la dicționarele bi- şi polilingve), întrucât ele urmăresc, în fond, aceleaşi scopuri cu referire la limbile pe care le descriu, propunându-şi, în plus, o serie de alte obiective, cel mai important dintre care e să prezinte eventualilor utilizatori echivalențele (traducerea) cuvintelor şi/sau expresiilor stabile din cele două (sau mai multe) limbi diferite pe care le abordează.

***Autori**: A. Mihalachi, Z. Radu, V. Oprea, A Sava. **Redactor**: A. Vulpe. – Chişinău, Editura Biblion, 2009.

BDD-A6901 © 2011 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 17:55:44 UTC)

În acest context, e de remarcat o tendință care se atestă tot mai frecvent în ultimul timp în lexicografia aşa-zisă bilingvă: un dicționar de traducere, care se raportează la două limbi A şi B, este constituit, de obicei, din două părți principale opuse, prima dintre care oferă echivalențele în limba-țintă B pentru unitățile (cuvinte şi expresii fixe) din limba-sursă A, iar cea de a doua este orientată în sens invers, prezentând corespondentele în limba-țintă A pentru unitățile din limba-sursă B. În virtutea acestui factor, dicționarele de acest tip practic îşi asumă rolul de instrument menit să faciliteze comunicarea prin traducere, în ambele sensuri şi la fel de eficient, în cele două limbi.

Lucrarea la care ne vom referi în continuare, *Dicționar francez-român, român-francez* publicat în 2009 la editura Biblion din Chişinău, adoptă realmente un demers care corespunde, în cea mai mare parte, celui descris mai sus. Or, după spusele autorilor, dicționarul în cauză se vrea „un instrument de lucru indispensabil pentru însuşirea eficientă a limbilor franceză şi română" şi este destinat unui spectru larg de potențiali utilizatori – „tuturor persoanelor care doresc să-şi perfecționeze cunoştințele" în domeniul lingvistic franceză-română, română-franceză, aceştia fiind, în speță, „elevi, studenți, profesori, traducători, oameni de afaceri etc." (p. 3).

Considerată sub un unghi de vedere cantitativ, la nivelul macrostructurii, această lucrare lexicografică poate fi calificată drept un dicționar intensiv de proporții medii, întrucât, conform alcătuitorilor, el înglobează un număr de „circa 70.000 de cuvinte-titlu" (p. 3), cifra în cauză raportându-se, cel mai probabil, la numărul total de intrări ale dicționarului, care sunt repartizate în cele două părți ale lui. În acelaşi timp, dintr-o perspectivă calitativă, se poate constata că registrul dicționarului include, după cum reiese şi din succinta sa *Prefață*, categorii diverse de unități ale vocabularului din cele două limbi, preponderent, „marea majoritate a cuvintelor de uz general", „îmbinări de cuvinte şi expresii frazeologice", dar şi „o serie de termeni de specialitate din domeniile biologiei, geografiei, tehnicii, astronomiei, medicinii etc." (p. 3), în fine, un inventar de cuvinte amplu, corect tratat. Dintr-o terță perspectivă, autorii dicționarului au manifestat un spirit destul de generos în raport cu eventualii utilizatori ai lucrării, acordând egală atenție cuvintelor şi expresiilor (construcțiilor fixe) din fondul de bază al celor două limbi, dar şi neologismelor – împrumuturi şi creații interne recente – toate în ansamblu fiind elemente de vocabular mai mult sau mai puțin uzuale, dar indispensabile vorbitorului actual, pentru a se exprima fluent şi plenar, atunci când el are necesitatea de a se referi la realități din domenii variate.

Aşadar, dicționarul în cauză tinde să se conformeze rigorilor lexicografice contemporane, propunând pentru unitățile incluse în registrul său un tratament pluridimensional, corespunzător statutului actual al elementelor de limbă abordate, în special, în ceea ce priveşte caracteristicile lor morfologice, lexico-semantice, lexico-sintactice, fonetice etc. Acest deziderat se realizează la nivelul microstructurii dicționarului, grație diferitor rubrici inserate în cadrul articolului lexicografic, în particular, prin intermediul unui arsenal de procedee şi mijloace de dicționare adecvate, care reflectă diversele particularități ale unităților supuse interpretării lexicografice, din perspectiva stabilirii corespondențelor dintre cele două limbi, în ambele sensuri. Astfel, în mod firesc şi foarte salutar, autorii dicționarului avizat au inserat în articolele lexicografice un spectru bogat şi variat de informații privitoare la unitățile supuse tratamentului lexicografic, relevante sub aspect funcțional-semantic, printre care se impun, în primul rând, *echivalentele*

BDD-A6901 © 2011 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 17:55:44 UTC)

semantice şi *sinonimele* corespondentului din limba-ţintă, la nivelul semnificaţiilor sale diferite. Dicţionarul reflectă totodată şi bogăţia idiomatică a celor două limbi, incluzând o gamă largă de *unităţi frazeologice*, care, fiind de regulă plasate în articolul consacrat cuvântului-cheie (în opinia autorilor), îşi găsesc majoritar echivalentele reuşite din limba-ţintă, pentru identificarea cărora autorii au aplicat, preponderent, principiul adaptării la structura şi specificul acestei limbi, precum şi pe cel al echivalenţei funcţionale, excluzând, pe cât e posibil, calcul supărător.

Nu mai puţin importante se arată a fi şi alte rubrici ale articolului de dicţionar, care prezintă caracteristici la fel de semnificative ale unităţilor supuse interpretării lexicografice, mai ales, din perspectivă interlinguală. Aceste rubrici ale articolului lexicografic înglobează aşadar informaţii foarte utile, precum *transcripţia fonetică* (între paranteze menţionăm că o atare informaţie metalingvistică este de un real folos pentru persoanele care învaţă o limbă străină; în acelaşi timp, constatăm că în dicţionarul vizat ea este prezentă doar la unele cuvinte-titlu franţuzeşti, preponderent, la cele care, în viziunea autorilor, reprezintă unităţi de limbă ce pun probleme de pronunţie în raport cu regulile fonetice generale ale limbii franceze contemporane; uneori însă această informaţie este lipsă la unele cuvinte ce se raportează la aceeaşi categorie şi care ar necesita un tratament din punct de vedere fonetic similar (a se confrunta, cu titlu de exemplu, seria de cuvinte având ca iniţială un *h aspirat* de la pag. 180, unde cuvântul ***hors-jeu**, deşi e marcat în dicţionar cu asterisc, la fel ca şi altele de acelaşi fel din imediata lui vecinătate, este totuşi privat de transcripţie fonetică (sau poate o fi acesta un lapsus cauzat de factorii tehnici?)); indicaţiile privind *categoriile morfologice* şi principalele *forme paradigmatice pertinente* ale cuvintelor–titlu (în ambele limbi); remarcile referitoare la *domeniul terminologic special* la care aparţin termenii speciali incluşi în dicţionar sau sensurile terminologice ale unor cuvinte polisemantice din limba generală; indicaţiile ce reprezintă *mărcile stilistice* ale unor cuvinte şi/sau expresii; menţiunile de natură *semantico-pragmatică*, referitoare la *combinatorica specifică* a unor unităţi lexicale sau ale anumitor sensuri ale unităţilor polisemantice, precum şi la *situaţiile discursive tipice,* în care pot fi utilizate anumite unităţi lexicale sau sensurile lor diferite.

Una din preocupările de maximă importanţă a autorilor acestui dicţionar de traducere o constituie, după cum am menţionat anterior, *identificarea semnificaţiilor* unităţilor lexicale în cele două limbi-sursă, iar ulterior, căutarea echivalentelor optime pentru acestea, în limba-ţintă. Astfel, pentru *dezambiguizarea semantică* a cuvintelor polisemantice, în special, s-a făcut uz în lucrare de un arsenal bogat de mijloace lexicografice adecvate, subordonate nemijlocit scopului de identificare şi precizare a semantismului unităţilor lexicale, printre acestea un loc aparte revenindu-i *contextualizării,* ca operaţie lexicografică ce presupune indicarea *contextului* (*lingvistic şi*/*sau situaţional*) *caracteristic.* Sub acest unghi de vedere, contextualizarea se realizează în dicţionarul vizat, la modul practic, prin intermediul unor definiţii metalingvistice având funcţii diferite, dintre care cea de a indica natura lexico-semantică a actanţilor potenţiali (subiectul şi/sau obiectul semantic) pentru cuvintele cu structură semantică actanţială, alias verbe şi adjective, dar şi pentru unele substantive cu statut de predicat semantic (a se vedea, de ex., modul cum se realizează în practică acest obiectiv lexicografic, cu referire la verbe, în limba franceză: **gazouiller** 3) (*despre ape*) a murmura, a susura. (p. 163); **fraîchir** 1) (*despre temperatură*) a scădea. 2) (*despre timp, vreme*) a se răcori. (p. 159); şi la substantivele din limba

BDD-A6901 © 2011 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 17:55:44 UTC)

română: **adunătură** *f.* 1) (*de obiecte*) ramassis *m.*, bric-à-brac *m*. 2) (*de fiinţe*) racaille *f.*; **adus,** ~**ă** *adj.* 1) (*despre obiecte*) apporté, ~e. 2) (*despre fiinţe*) amené, ~e. (p. 386)). Totodată, autorii dicţionarului recurg şi la un alt instrument lexicografic eficace, în special din punct de vedere al comunicării – indicarea unor *exemple-matrice* şi a unor *exemple-enunţuri ilustrative*, care comportă un pronunţat potenţial comunicativ. În afară de aceasta, în dicţionar se manifestă o grijă deosebită a autorilor de a reflecta şi un alt tip de context, pe care poate să şi-l asume o unitate lexicală şi care, la un moment dat, se arată deosebit de relevant pentru precizarea semantismului acesteia – aşa-zisul *context situaţional*, ce reprezintă o situaţie discursivă – tip, în care poate fi utilizat în mod ordinar cuvântul dotat cu contextul respectiv. A se vedea, de ex., modalitatea adoptată în dicţionar de redare a contextului situaţional pentru un substantiv, în limba franceză: **bretelle** *f.* 4) (*în circulaţia rutieră*) drum, cale de legătură, de racord. (p. 54). A se compara, în acelaşi context, şi tratamentul lexicografic specific al verbului, de ex.: [**a**] **curăţa 1.** *vt.* 1) nettoyer, purifier. 2) (*despre noroi*) décrotter. 3) (*despre fructe, legume*) éplucher, peler. 4) (*despre peşte*) écailler. 5) (*despre copaci*) émonder. […] (p. 444). Astfel, din ultimul exemplu se poate deduce că menţiunile cu care sunt dotate diferitele corespondente în franceză ale sensului acestui verb din limba română reflectă, de fapt, nu subiectele lui potenţiale, ci, mai curând, modul de organizare a continuumului semantic corespunzător în limba franceză, care este foarte diversificat şi se află în funcţie de diferite situaţii discursive cărora le corespund anumite obiecte semantice - pacienţi potenţiali ai acţiunii şi care sunt specificate prin intermediul menţiunilor lexicografice; căci, atât în franceză, cât şi în română, subiectul semantic al tuturor acestor acţiuni desemnate poate fi, în mod ordinar, persoana. Or, într-un dicţionar de traducere operaţiile lexicografice de acest tip sunt cu adevărat foarte benefice.

Prin această caracteristică a sa, dar şi prin altele la fel de importante, dicţionarul de referinţă acuză un demers didactic pronunţat, în virtutea căruia el îşi asumă un rol de instrument de însuşire a celor două limbi implicate în proiect – franceza şi româna. Autorii dicţionarului dat urmăresc astfel formarea la potenţialii consumatori a unor competenţe care să le permită comunicarea liberă şi adecvată, în situaţii discursive diferite, în fiecare dintre cele două limbi. E vorba, în primul rând, de *competenţele lingvistice*, care se raportează la trăsăturile sistemice ale unităţilor de limbă descrise în dicţionar. La acest capitol se înscrie, alături de stabilirea prin diverse mijloace şi procedee lexicografice a autonomiei lexicosemantice şi gramaticale a unităţilor lexicale, şi delimitarea diferitor unităţi lexicale-omonime, care reprezintă un fenomen ce se regăseşte în cadrul sistemelor lexicale ale ambelor limbi, franceza şi româna. În dicţionar, sunt separate, în special, omonimele etimologice (**louer**[1] *vt.* [din lat. ***laudare***, *aici şi ulterior, inserţia etimologiei ne aparţine, V.P.*] 1) a lăuda . 2) a slăvi, a proslăvi. **louer**[2] *vt.* [din lat. ***locare***], a închiria. (p. 213)) şi cele conversionale (**lever**[1] *vt.* 1) a ridica; ~ *la main* a ridica mâna. 2) a înălţa. 3) a recruta. […] **lever**[2] *m.* 1) sculare, sculat. 2) ridicare; *le ~ du solei* răsăritul soarelui. (p. 209-210)) şi, într-o măsură mai mică (sau poate chiar deloc), omonimele aşa-zise divergente (semantice). Cu titlu de observaţie, remarcăm separarea în calitate de omonime (ne întrebăm, în baza căror criterii?) a unităţilor lexicale **zgârci**[1] *n. anat.* cartilage *m.,* tendon *f.* şi **[a se] zgârci**[2] [*anexarea la verb a prefixului infinitival şi a pronumelui reflexiv ne aparţine*, *V.P.*] *vr.* lésiner. (p. 655), chit că aceste cuvinte – false omonime au şi accentul plasat pe silabe diferite. Semnalăm totodată şi lipsa din registrul dicţionarului a omonimului (sau poate a omonimelor?) pentru verbul **[a] preda**[1] (vezi p. 578).

BDD-A6901 © 2011 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 17:55:44 UTC)

La formarea *competențelor comunicative*, vor contribui, incontestabil, exemplele cu funcție normativ-prescriptivă care, fiind prezente masiv în dicționar, apar sub forma unor enunțuri, a unor sintagme şi exemple-matrice ilustrative şi sunt preconizate a preciza modul de utilizare adecvată a diferitor unități lexicale şi sensuri ale acestora şi care pot, totodată, servi drept modele sau clişee de exprimare corectă în comunicare. Unele dintre acestea au şi menirea de a spori *competențele socioculturale* (şi chiar pe cele *pluriculturale*) ale locutorilor interesați de o însuşire mai bună a celor două limbi, inclusiv prin cunoaşterea specificității socioculturale, a mediului caracteristic de funcționare a limbilor date. Pentru conformitate, a se vedea informația de natură sociopragmatică, pe care o comportă exemplele-enunțuri inserate în cadrul articolelor lexicografice consacrate cuvintelor de mai jos: **roy/al, ~ale** *m.pl.* **~aux 1)** *adj.* regal; *Le Louvre a été palais royal* Luvrul a fost palat regal. […] (p. 308) şi **royaume** *m.* regat; *La Grande Bretagne est un royaume* Marea Britanie este un regat. (Ibidem)).

În ansamblu, dicționarul de referință constituie o apariție editorială cu adevărat valoroasă, care înscrie o nouă pagină în tradiția lexicografică bilingvă din domeniul limbilor franceză şi română. În pofida micilor carențe semnalate, el excelează prin bogăția lexicală pe care o reflectă, prin viziunea conceptual-teoretică şi prin tratamentul lexicografic adecvat, la care este supus materialul de limbă abordat, prin finalitățile multiple ale demersului său, care vizează un public-țintă destul de variat şi numeros. Cu certitudine, această lucrare bine concepută, originală ca prezentare a lexicului analizat şi ca soluții lexicografice adoptate, va putea satisface necesitățile de comunicare şi de informare ale mai multor categorii de consumatori interesați-locutori ai celor două limbi: profesori, elevi şi studenți, dar şi adulți care învață una dintre cele două limbi (ca limbă străină), şi va constitui, totodată, un instrument de lucru util pentru traducătorii ce transpun diverse texte şi discursuri orale aparținând domeniilor celor două limbi.

BDD-A6901 © 2011 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 17:55:44 UTC)